

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

№ 3
2013

Науково-редакційна рада:

Голова науково-редакційної ради: **Мельник П. В.**, ректор Національного університету державної податкової служби України, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений економіст України.

Члени науково-редакційної ради: **Воронова Л. К.**, заступник директора з наукової роботи НДІ фінансового права, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, академік НАПрН України; **Тихий В. П.**, доктор юридичних наук, професор, віце-президент НАПрН України, керівник Київського регіонального центру НАПрН України, академік НАПрН України; **Семчик В. І.**, доктор юридичних наук, член-кореспондент НАН України, академік НАПрН України; **Скрипнюк О. В.**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Криницький І. Є.**, доктор юридичних наук, доцент, с.н.с.

Відповідальний редактор: **Касьяненко Л. М.**, доктор юридичних наук, професор.

Члени редакційної колегії: **Антипов В. І.**, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України; **Білоус В. Т.**, доктор юридичних наук, професор; **Заверуха І. Б.**, доктор юридичних наук, професор; **Заруба П. І.**, кандидат юридичних наук, с.н.с.; **Кучерявенко М. П.**, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік НАПрН України; **Мережко О. О.**, доктор юридичних наук, доцент; **Монаєнко А. О.**, доктор юридичних наук, доцент; **Нечай А. А.**, доктор юридичних наук, доцент; **Орлюк О. П.**, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України; **Пришва Н. Ю.**, доктор юридичних наук, професор; **Рябченко О. П.**, доктор юридичних наук, професор; **Смелік В. Б.**, кандидат юридичних наук; **Тарангул В. Д.**, кандидат юридичних наук; **Тарангул Л. Л.**, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України; **Тимченко Л. Д.**, доктор юридичних наук, професор; **Трофімова Л. В.**, кандидат юридичних наук, с.н.с.; **Федчук С. І.**, кандидат юридичних наук, с.н.с.

Рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту фінансового права
Національного університету державної податкової служби України
(протокол № 2 від 21.05.2013 р.)

Фахове видання юридичного спрямування
(постанова президії ВАКу України від 8 липня 2009 року № 1-05/3)

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів. За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів. Рукописи рецензуються редакційною колегією. Передрук матеріалів можливий тільки з дозволу автора та редакції журналу „Фінансове право”. Автор не заперечує проти розміщення статті на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Гонорар за публікацію не сплачується	Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 12297-1181 Р від 13.02.2007 р.
---	---

Адреса інституту: вул. Карла Маркса, 31, м. Ірпінь, Київська обл., Україна, 08201,
НДІ фінансового права Національного університету ДПС України.
Веб-сайт: <http://ndi-fp.asta.edu.ua>.
E-mail: ndi@asta.edu.ua.

№3
2013 (25)

Фінансове право

ISSN 2305-2031

Засновник
Науково-дослідний інститут
фінансового права Національного
університету ДПС України

Щоквартальний
науковий журнал

Видається
з вересня 2007 року

УДК 347.73

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Д. П. Дорошенко

Система фінансового права та система фінансового законодавства

4

✓ *І. Є. Криницький*

Податково-процесуальні строки: сутність і специфіка

8

THEORY OF FINANCIAL LAW

Doroshenko D. P.

System of the financial law and system of the financial legislation

Krynytskyi I. E.

Tax and procedural terms: the nature and specificity

ПОДАТКОВЕ ПРАВО

✓ *Ю. І. Аністратенко*

До питання про порядок сплати єдиного податку в Україні

11

Г. М. Білецька

Правовий аналіз складових категорії «плата за землю»

15

✓ *Г. Д. Гамбаров*

Механізм міжнародно-правового співробітництва у сфері боротьби з офшорними схемами ухилення від сплати податків

18

М. В. Долгополова

Об экономическом анализе практики применения налогового права РФ

21

О. В. Єкасьова

Порівняльно-правовий аналіз екологічного оподаткування: українські реалії та зарубіжний досвід

24

М. В. Кармаліта

Доктринальні підходи до пільги як способу правового регулювання відносин у сфері оподаткування

27

О. Б. Києнко

Правосуб'єктність платників податків

31

В. В. Омельчук

Особливості еволюції системи фінансово-податкових привілеїв візантійських монастирів

35

В. І. Скоробогач

Регулювання повноважень органів місцевого самоврядування щодо надання пільг та цільових надбавок: співвідношення публічного та приватного

39

TAX LAW

Anistratenko U. I.

To question about order of payment of the united tax in Ukraine

Biletska G. M.

Legal analysis of the constituent elements of categories «payment for land»

Gambarov G. D.

Mechanism of international cooperation in the sphere of counteracting offshore tax evasion schemes

Dolgotolova M. V.

About the economic analysis of the practice of application of the tax law of the Russian Federation

Yekas'ova O. V.

Comparative legal analysis of environmental taxation: Ukrainian realities and international experience

Karmalita M. V.

The doctrinal approach to benefits as a way of regulating relations in the sphere of taxation

Kyienko O. B.

Legal personality taxpayers

Omelchuk V. V.

Features of evolution of the system of financially-tax privileges of the Byzantium monasteries

Skorobogach V. I.

Regulatory authority local government on target benefits and allowances: the ratio of public and private

Ірпінь
2013

Мордовца, В. Н. Синукова]. – М., 2005. – 487 с.

14. Финансовое право : учебник / [отв. ред. Н. И. Химичева]. – М. : Юристъ, 1999. – 600 с.

15. Воронова Л. К. Финансовое право : учебное пособие для студентов юридических вузов и факультетов / Л. К. Воронова, Н. П. Кучерявенко. – Х. : Легас, 2003. – 360 с.

16. Кучерявенко Н. П. Налоговое право / Кучерявенко Н. П. – Х. : Консум, 1998. – 432 с.

17. Яговкина В. А. Налоговое правоотношение : Теоретико-правовой аспект : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / В. А. Яговкина. – М., 2003. – 21 с.

18. Евтушенко В. Ф. К вопросу о соотношении категорий «субъект налогового права» и «субъект налогового правоотношения» / В. Ф. Евтушенко // Финансовое право. – 2005. – № 4. – С. 14–19.

19. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 360 с.

20. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1966. – 186 с.

21. Абдулаев М. И. Теория государства : учебник для вузов / Абдулаев М. И. – СПб. : Питер, 2003. – 576 с.

22. Комаров С. А. Общая теория государства и права : учебник / Комаров С. А. – [7-е изд., доп.]. – СПб. : Питер, 2004. – 512 с.

23. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права : учебное пособие : в 2-х томах / Шершеневич Г. Ф. – М. : Юридический колледж МГУ, 1995. – Т. 2. – Вып. 2, 3, 4. – 362 с.

24. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учебник для юридических вузов и факультетов / Нерсесянц В. С. – М. : НОРМА-ИНФА-М, 1999 – 535 с.

25. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Халфина Р. О. – М. : Юриздат, 1974. – 351 с.

26. Перепелица М. А. Понятие и особенности субъектов финансового права / М. А. Перепелица // Финансовое право. – 2004. – № 6. – С. 18–25.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2013 р.

УДК 348.323.3

В. В. Омельчук,

*к.і.н., провідний науковий співробітник,
Національний Києво-Печерський історико-
культурний заповідник*

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ПОДАТКОВИХ ПРИВІЛЕЇВ ВІЗАНТІЙСЬКИХ МОНАСТИРІВ

У статті розкрито особливості еволюції фінансово-податкових привілеїв монастирів у правовій системі Візантії. Зазначено, що нормативно-правові акти щодо монастирського землеволодіння формують такі інститути, як харістікія і солемній.

В статье раскрыты особенности эволюции финансово-налоговых привилегий монастырей в правовой системе Византии. Отмечено, что нормативно-правовые акты по монастырскому землевладению формируют такие институты, как харистикия и солемний.

The features of evolution of financially-tax privileges of monasteries are exposed in the legal system of Byzantium. Normatively-legal acts in relation to a monasterial landownership form the institutes of haristikiya and solemniya.

Ключові слова: привілеї, суд, юрисдикція, церква, монастир, патріархат, власність.

Східна церква виступала невід'ємним елементом політико-правової моделі Візантійської імперії. Константинопольський патріархат мав політичний вплив завдяки потужним економічним ресурсам монастирського землеволодіння. Саме тому вивчення особливостей розвитку системи фінансово-податкових привілеїв візантійських монастирів дає нам можливість простежити характерні особливості еволюції ключових інститутів церковно-канонічного права Візантійської імперії загалом. Насамперед це стосується таких характерних для аграрно-правових відносин ромеїв інститутів, як харістікія та солемній.

При аналізі ступеня наукового розроблення проблеми еволюції системи фінансово-податкових привілеїв візантійських монастирів варто відзначити праці К. Успенського, Ф. Успенського, П. Яковенка, Г. Острогорського, Г. Літавіна, М. Левченка, І. Медведєва, К. Хвостової. Характерні особливості розвитку системи фінансово-податкових привілеїв

візантійських монастирів розкриває М. Морозов.

Він звертає увагу на новели Комнінів щодо монастирського землеволодіння [9, с. 5]. Окремі особливості цієї проблеми ми вже розглядали у контексті аналізу системи фінансово-податкових та адміністративно-судових привілеїв монастирів [11; 12] і Східної церкви загалом [13], правових гарантій церковно-монастирського землеволодіння [14]. Разом з тим потребують окремої уваги як особливості еволюції екскусії, так і такі інститути, як харістікія та солемній. Метою даного дослідження є з'ясування особливостей еволюції системи фінансово-податкових привілеїв візантійських монастирів.

Джерельною базою проблеми є як хрисовули (імператорські акти з наданням чи підтвердженням привілеїв фінансово-податкового характеру), так і кадастрові описи – практики (описи земельних володінь з метою їхнього оподаткування). Хрисовули відображають публічно-правові відносини між

центральною владою та окремим монастирем як власником, користувачем чи розпорядником певної території чи привілею. Окремою групою джерел є типики (статути) монастирів. Статути писали за-снovníки монастирів. Такий типик поділявся на дві частини – літургічну і дисциплінарну (пролог). Остання ознайомлює нас як зі внутрішнім розпорядком монастиря, так і з історією його зовнішнього життя [9, с. 6–7].

Характеризуючи особливості розвитку системи фінансово-податкових привілеїв монастирів, насамперед звернемо увагу на постійну еволюцію екскусії. Це було зумовлено як загальним ходом розвитку візантійського законодавства, так і суттєвими новаціями у церковно-канонічному законодавстві Візантійської імперії. Інститут екскусії мав свої особливості на різних етапах розвитку. Так, у X ст. її характерною особливістю було те, що вона стосувалася селян, а не інших об'єктів власності. Зазвичай це були часткові податкові привілеї, які звільняли монастирських париків від натуральних державних повинностей і ангарій (поставок продовольства і фуражу, будівництва укріплень, зобов'язань приймати на постій чиновників та солдатів). В окремих випадках екскусія поширювалася на основні державні податки. Тоді париків змушували сплачувати їх, замість скарбниці, своєму володарю. Посилення міри підпорядкування париків підтверджує екскусія париків лаври Афанасія. Так, у 80-х рр. X ст. 25 париків лаври, які мешкали у селищі Хрисополь, були звільнені від державних податків, продовжуючи їх виплачувати лаврі. Зрозумілою є і наполегливість, з якою Константинопольський патріархат у X ст. намагався отримати для залежних селян звільнення від державних податків. В Епанагогу (IX, 16) міститься положення, згідно з яким митрополії та єпископства не несли селянські повинності чи панщину та не мали платити податки [15, с. 132–133].

Особливим був статус афонських монастирів. Вони мали спільне правління (протат) і одного спільного представника прота, який обирався монахами і затверджувався патріархом. Ця автономія була підтверджена у 1109 р. грамотою Олексія I. Нею гарантувалося навічне звільнення від податків та зборів, заборонявся доступ світських чиновників на Афон під загрозою санкцій з боку імператора [20, с. 144]. Тривалий час афонські монастирі взагалі перебували під безпосереднім заступництвом ромейського василевса, який мав право призначати сюди прота. Однак у 1312 р. Андронік II хрестоулом перепідпорядкував півострів Константинопольському патріархові [1, с. 674]. Привілеї монастирям міг надавати імператор та інші державні чиновники. Так, дука Фессалоніки Іоанн Халд у 995 р. звільнив Івірський монастир від податків. Дука Фессалоніки і Серр підписав імператорську простагму 1062 р. про приєднання монастиря Меліссургіон до Івірського монастиря [17, с. 221–222]. Духовні «архонти» разом зі світськими мали доступ до привілеїв, які отримували різні міста. Такий привілей Фанаріону від 1342 р. передбачав для них, як головних володарів привілеїв, звільнення від оподаткування, але не від сплати митних зборів [8, с. 32]. Основою

для звільнення переданих монастирям володінь від сплати платежів була наявність відповідних привілеїв у попереднього власника. Це ми спостерігаємо при передачі імператорською постановою у 1334 р. лаврському метоху в Константинополі земель і париків, які належали великому друнгарію Стефану Палеологу [19, с. 129].

Порядок надання і позбавлення привілеїв визначався візантійським урядом. Так, після приходу до влади ворожого Кантакузинів у групування податки з окремих монастирів Афона подвоїли, проте податкові привілеї інших афонських монастирів розширили [5, с. 140]. Надані привілеї мали суб'єктивний характер, залежали від статусу отримувача та волі передавача цих привілеїв. Імператорські акти називають ці надання монастирям правами і привілеями (*δικαια καί προνομία*). Це нечітке визначення підкреслює одиничний і суб'єктивний характер відповідних актів. Через цю неоднозначність права, які дарувалися навічно, через деякий час підтверджувалися новим актом [19, с. 130–131]. У ході громадянських війн та зовнішніх вторгнень середини XIV ст. підтримкою монастирів намагалися заручитися монархи Болгарії та Сербії. Нові привілеї фінансово-податкового характеру афонським монастирям надав Душан, претендуючи на роль правителя об'єднаної Сербо-Ромейської держави [5, с. 148].

У пізній Візантії систему майнових взаємин держави і монастирів визначало право прецедентів, будучи публічним правом. У супереч застереженням, які містяться у Дігестах та Василіках щодо неправомірності повторення правових казусів та їхнього перетворення на систему, подібна практика набула поширення. Так, у хрисовулі Стефана Душана монастирю Лаври Святого Афанасія від 1347 р. спочатку за монастирем підтверджується половина доходів з певної території, а згодом, за юридичною аналогією, передається інша половина. Роль права прецеденту у пізній Візантії, який підтверджував чи розширював попередні надання, зумовлюється заплутаністю земельних відносин, порушенням прав і привілеїв з боку третіх осіб, втратою документів. Зазначимо про розкиданість та віддаленість монастирських володінь, їхнє перемішання, невизначеність кордонів. Крім того, надані імператором привілеї і землі про «вічний» характер надання могли відбиратися чи замінюватися на інші. Факт можливості і правомірності відібрання навічно наданих привілеїв і володінь – характерна риса візантійського права прецедентів [5, с. 129–132]. Грамоти фіксують і тривалі земельні спори між окремими монастирями [2, с. 50]. Монастирі постійно висували претензії до володінь своїх сусідів, намагаючись привласнити їхні землі. Візантійський публіцист XII ст. Євстафій Солунський пише, що вторгнення варварів не завдають такої шкоди, як монастирі своїм сусідам [3, с. 67]. Постійними були зіткнення між париками і монастирями за земельні угіддя. Через ці суперечки власники спірних угідь Ірина Комніна Врана та її зять Феодор Комнін Філ у 1259 р. змушені були їх пожертвувати монастиреві. У 1192 р. Василь

Влаттер, родич доньки Гунаропула, подає скаргу на париків Смірнської церкви про насильницьке захоплення ними поля у місцевості Демосіон. У цій справі рішення було ухвалено фемним суддею про повернення земель дітям – спадкоємцям Гунаропула. У 1194 р. інша донька Гунаропула, вдова Констомара, служилого власника, скаржить на утиски з боку монастиря Пантократора, який обклав податками її землі і відібрав виморочні ділянки, які вона отримала за правом близькості. При цьому вдова Констомара отримала захист і була відновлена у своїх правах [9, с. 41]. У 1233 р. виник спір між монастирем Лемвіотисси та Іоанном Равдоконакі щодо земель у Демосії. Для вирішення справи сюди прибув «царський брат» Димитрій Комнін Торнік. Монастир при розгляді справи заявив, що спірна земля належала монастиреві разом з париками, які сиділи на ній. Тому продаж її Гунаропулами монастир розцінював як «брехливу і безглузду», оскільки продана земля перебуває «під парикією». Крім приватних (спадкових) земель, Влаттер мав у Демосії ще пронію, яку отримав у 1208 р. за службу царською простагмою. Гунаропули ставали париками пронії служилої людини Влаттера, яка згодом царським указом перейшла дружині Влаттера, а згодом від неї у спадщину Равдоконакі. Проте у 1228 р. ця пронія перейшла монастиреві Лемвіотисси, який отримав права на ці землі. А вже у 1230 р. нова простагма підтвердила за Равдоконакі його володіння. Це суттєво ускладнювало розгляд справи. Лише у 1232 р. Іоанн III вигнав вдову Равдоконакі з монастирських земель. Проте і після цього тяганина за спірні володіння продовжувалася. Равдоконакі надав купчі Гунаропулів на підтвердження своїх володінь [9, с. 42].

Питання реформування монастирів піднімав Євстафій Солунський. Сутність його пропозицій полягала у поширенні у монашеському середовищі некорисливості. Монахи мали відмовитися від особистого майна, а володіння дрібних монастирів потрібно було обмежити. Мала бути обмежена самостійність монастирів від єпископів і світської влади. Євстафій вихваляє ті постанови імператорів, що встановили у великих монастирях владу світських архонтів [3, с. 68]. Існував такий вид надання в умовне землеволодіння на умовах утримання у належному стані монастиря і сплати податків, як харістікія [18, с. 62]. Харістікія зазвичай надавалася пожиттєво, хоча подекуди траплялося відповідне надання на 2–3 покоління. Подібні передачі часто спочатку диктувалися прагненням імператора чи патріарха впорядкувати розладнані справи дрібних монастирів. Згодом у харістікію стали передавати і великі, заможні монастирі, а сам інститут набув характеру імператорської милості. Харістікарії намагалися отримати максимальні прибутки з переданих монастирів. Так, близько 886 р. монахи монастиря Іоанна Колову добилися імператорського хрисовулу щодо надання їм на правах харістікії всього Афонського півострова. Невдовзі стали надходити скарги афонських монахів на те, що коловіти поводяться з ними як зі своїми париками. Ця оборудка

була викрита і права монастиря Іоанна Колову обмежили [15, с. 131–132]. Світська влада над монастирями (харістікія) відповідала інтересам оточення Мануїла I, проте викликала неоднозначну реакцію у суспільстві. Ще за діда Мануїла I – Олексія I Комніна – проти харістікії рішуче виступив Антіохійський патріарх Іоанн V Оксит. Він вбачав у харістікарних монастирях шлях до знищення монастирів, до перетворення їх у проастії приватних осіб. Іоанн Оксит підкреслює, що харістікія передбачає привласнення не лише монастирського майна, а й самих храмів, перетворюючи монахів на рабів. Він зауважив юридичну сумнівність цього акта: імператор та патріарх роздають те, що належить не їм, а Богові [3, с. 69].

З відновленням іконошанування церква суттєво примножила свої землеволодіння. Посиленню її економічної ваги сприяла видача солемніїв з імператорської скарбниці [4, с. 170]. Солемнії були відомі вже у VIII–IX ст. Монастирі, насамперед афонські, отримували солемнії у різній формі. Разом з тим інститут солемнії у X ст. зазнав істотних трансформацій. Набув поширення новий тип солемнії, згідно з яким держава передавала право на збирання точно зафіксованої суми державного канону з селян не підпорядкованих монастиреві сіл. При цьому монахи самі мали збирати пожалуваний податок. Не випадково він надавався «за проханням монахів», як про це пише «Трактат про оподаткування». Щоправда, набуття цих прав щодо селян не тягло за собою їх автоматичного перетворення у монастирських париків. Потрібно згадати ще інститут арифмоса, який передбачав надання монастирю права на володіння певною кількістю париків. При цьому конкретних селян не надавалося, а надавалося лише право та зобов'язання на їхнє комплектування у вказаній арифмосом кількості з позбавлених власності та будь-яких зобов'язань перед державою селян. Обидва ці інститути сприяли розширенню категорії приселених париків [15, с. 130–131].

Право власності окремих монастирів на землі постійно оскаржувалося як іншими церковними установами (численні грамоти згадують земельні спори між окремими монастирями [2, с. 50]), так і світськими особами. Великі земельні володіння захищалися імунітетними грамотами, які визначали право власника розпоряджатися землею та спорудженими на ній будівлями недоторканно (*ἀνενοχλήτως*). У творі Миколи Кавасили «Слово проти архонтів, що бунтівливо виношують злочинні наміри щодо святинь» визначається недоторканність приватної власності від посягань правлячих осіб: «...урядовцям потрібно розпоряджатися господарством, але не приватних осіб (*τὸν ἰδιωτικόν*), а лише громадським». Свавільне переміщення власності без згоди господаря межує зі злочином: «порушуючи це право і переміщуючи володіння (*τὴν οἰκονομίαν*), переступають закон» [16, с. 11]. Періодично державою проводилися перевірки монастирських володінь з метою виявлення державних селян – платників податків

та їхнього повернення. Такої перевірки зазнали у 974–975 рр. володіння ряду афонських монастирів. Виявлених порушників повернули, а монастирям залишили лише ту кількість, яка була передбачена імператорськими наданнями [15, с. 131].

При використанні земельних ресурсів монастирі враховували правові норми Візантії. Зокрема, парики на їхніх землях могли набувати права міцного (вічного) володіння орендованою ділянкою після 40 років безперервного володіння орендованою землею (на землях світських феодалів цей термін становив 30 років). Візантійський правник XI ст. Євстафій Ромей підкреслив, що умовами цього є добросовісне внесення платні. Після цього парик чи його правонаступники не припиняли виплати [6, с. 6]. Плата орендаря церковних земель фіксувалася в угоді. Щодо парика, то вона залежала від звичаю місця або моральних якостей власника. Полководець Григорій Бакуріані у написаному ним типіку монастиря, який він і заснував, наголосив, щоб не переобтяжували своїх париків при будівництві монастиря. Проте інший відомий історик Михаїл Атталіат писав у типіку заснованого ним монастиря, що внески від париків потрібно підвищувати зі зростанням добробуту останніх. Церковні установи могли не лише змінювати обсяги платні за оренду, а й форми (види) повинностей селян. Так, Бакуріані, звільнивши одного з париків від інших обов'язків, примусив його обслуговувати будинок для гостей при монастирі. Часто монастирі переселяли своїх париків на нові землі. Про такі переселення з перенесенням будинків говориться у типіку монастиря Богородиці Космосотири (середина XII ст.). Це було зумовлено потребою у недопуску набуття париками права вільного спадкового володіння та збереження можливостей вільної зміни умов париків. Розселяючи париків, монастирі могли захоплювати чужі, насамперед казенні землі. Так, монастир Богородиці Милостивої розселив на казенних землях своїх париків, які не мали власних господарств. Згодом він домігся на ці землі від імператора акта дарування. Коли землі вже мали свого власника, процедура захоплення землі ускладнювалася. Так, Лавра Св. Афанасія, яка розселила своїх париків на землі громади Адрамері, була притягнута до суду і програла процес. Щоб викупити у громади землі, зайняті її париками, Лавра змушена була сплатити громаді 72 номісми.

Акт 1079 р. приписував поповнювати склад париків Лаври, які звільнялися від казенних податків, «не інакше, як з їхніх дітей і онуків». Соборне визначення 1073 р. чітко передбачало, щоб церковні землі не передавалися нікому, «крім своїх париків і кліриків». Такий саме припис зробив Бакуріані у типіку заснованого ним монастиря [6, с. 9–11]. Зростанню церковного землеволодіння сприяв і інститут прекарія. Земельна власність передавалася церкві і поверталася назад уже у вигляді тримання, зазвичай пожиттєвого. Попередній власник продовжував її обробляти, сплачуючи новому власнику певну ренту. Дарування, продаж землі селянами, будучи за формою добровільними, були викликані тяжким економічним становищем селянства і

загальною кризою в аграрній сфері. Прекарій був поширений на монастирських землях, будучи інструментом їхнього розширення. Так, у 897 р. прекарістами Перістерського монастиря стали брати Феодор і Микита, які передали монахам успадковану від батька земельну ділянку [15, с. 128].

Візантійська монархія теоретично мала верховну власність на землю. Держава мала право конфіскувати без суду і слідства будь-яку земельну ділянку. Придушення виступів і виявлення змов тягло за собою масові конфіскації земельних володінь. Монастирське майно також не було недоторканим і у випадку державної потреби імператори його відчужували [10, с. 422]. Разом з тим держава вкрай обережно ставилася до інституту приватної власності, насамперед монастирської нерухомості. Фактично юридична теорія візантійського права полягала не в утвердженні засад азійської деспотії (уся нерухомість держави – власність деспота), а у визнанні класичного принципу римського права (хто володіє, той платить податки) [7, с. 55].

Отже, система фінансово-податкових привілеїв візантійських монастирів пройшла складну еволюцію. Це було зумовлено як загальним розвитком системи оподаткування, так і еволюцією правового статусу монастирів та монастирського землеволодіння. Зміцнення правових гарантій останнього та посилення правового регламентування порядку збору коштів створювали правовий простір як для ведення широкомасштабної господарської діяльності, так і для розвитку окремих правових інститутів (харістікія, солемній) тощо. Водночас зміцнюють систему фінансово-податкових привілеїв афонські монастирі. Перспективними для подальшої розробки залишаються регіональні особливості правового статусу монастирів.

Список використаної літератури

1. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / [за ред. С. Б. Сорочана і Л. В. Войтовича]. – Львів : Априорі, 2011. – 880 с.
2. Каждан А. П. Візантійський монастир XI–XII вв. як соціальна група / А. П. Каждан // ВВ. – 1971. – Т. 31. – С. 48–70.
3. Каждан А. П. Візантійський публіцист XII в. Євстафій Солунський (2 : Соціальні воззрения. 3 : Етичні принципи) / А. П. Каждан // ВВ. – Т. XXVIII. – 1968. – С. 60–84.
4. Каждан А. П. Государство и церковь во второй половине IX–X вв. / А. П. Каждан // История Византии : в 3 т. ; отв. ред. А. П. Каждан. – М. : Наука, 1967. – Т. 2. – С. 155–171.
5. Литаврин Г. Г. Византия в период гражданской войны и движение зилотов (1341–1355 гг.) / Г. Г. Литаврин // История Византии : в 3 т. ; отв. ред. Г. Г. Литаврин. – М. : Наука, 1967. – Т. 3. – С. 135–160.
6. Литаврин Г. Г. Парик и арендатор / Г. Г. Литаврин // ВВ. – 1991. – Т. 52. – С. 3–12.
7. Литаврин Г. Г. Проблема государственной собственности в Византии X–XI вв. / Г. Г. Литаврин // ВВ. – 1973. – Т. 35. – С. 51–74.
8. Максимович Л. Корни и пути возникновения городского патрициата в Византии / Л. Максимович // ВВ. – 1991. – Т. 52. – С. 27–34.
9. Морозов М. А. Монастыри средневековой Византии : Хозяйство, социальный и правовой статус / Морозов М. А. –

СПб. : Изд-во СПбГУ, 2005. – 174 с.

10. Нефедов С. А. Факторный анализ исторического процесса. История Востока / С. А. Нефедов. – М. : Территория будущего, 2008. – 752 с.

11. Омельчук В. В. Адміністративно-судові та фінансово-податкові привілеї візантійських монастирів / В. В. Омельчук // Фінансове право. – 2013. – № 2 (24). – С. 42–46.

12. Омельчук В. В. Особливості еволюції правового статусу монастирів у Візантійській імперії / В. В. Омельчук // Університетські наукові записки : Часопис ХУУП. – 2013. – № 1 (45). – С. 36–42.

13. Омельчук В. В. Податкові та адміністративні привілеї церкви і монастирів Візантійської імперії / В. В. Омельчук // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – Вип. 5. – С. 52–54.

14. Омельчук В. В. Церковно-монастирське землеволодіння у Візантійській імперії та його правові гарантії / В. В. Омельчук // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – Вип. 2 (206). – С. 7–11.

15. Осипова К. А. Аграрные отношения в Византии во

второй половине IX–X вв. / К. А. Осипова // История Византии : в 3 т. ; отв. ред. А. П. Каздан. – М. : Наука, 1967. – Т. 2. – С. 115–133.

16. Поляковская М. А. Понимание социальных проблем византийскими авторами середины XIV в. / М. А. Поляковская // ВВ. – Т. 40. – 1979. – С. 9–21.

17. Степанова Е. В. Дуки и катепаны Фессалоники XI в. / Е. В. Степанова // АДСВ. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2009. – Вып. 39. – С. 219–233.

18. Сюзюмов М. Я. Суверенитет, налог и земельная рента в Византии / М. Я. Сюзюмов // АДСВ. – 1973. – Вып. 9. – С. 57–65.

19. Хвостова К. В. Византийская цивилизация как историческая парадигма / К. В. Хвостова. – СПб. : Алетей, 2009. – 207 с.

20. Цанкова-Петкова Г. Восстановление Болгарского Патриаршества в 1235 г. и международное положение Болгарского государства / Г. Цанкова-Петкова // ВВ. – 1968. – Т. XXVIII. – С. 136–150.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2013 р.

УДК 347.73

В. І. Скоробогач,

здобувач кафедри фінансового права, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО НАДАННЯ ПІЛЬГ ТА ЦІЛЬОВИХ НАДБАВОК: СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО

У статті розглянуто повноваження органів місцевого самоврядування стосовно надання пільг та надбавок, проаналізовано законодавчі приписи нормативно-правових актів, які регулюють такі повноваження.

В статье рассмотрены полномочия органов местного самоуправления по предоставлению льгот и надбавок, осуществлен анализ законодательных предписаний нормативно-правовых актов, регулирующих данные полномочия.

In this article the author examines the powers of local authorities regarding the provision of benefits and allowances, analyzes the legal requirements of normative-legal acts regulating such authority.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, місцеві податки та збори, податкові пільги, механізм оподаткування.

Регулювання засад формування місцевих бюджетів відбувається переважно за рахунок надходження коштів від місцевих податків та зборів. Водночас суттєвий вплив здійснюється і завдяки реалізації повноважень органів місцевого самоврядування щодо надання пільг по загальнодержавних податках, які надходять до місцевих бюджетів, а саме сплати податку на прибуток [1]. Єдиним органом законодавчої влади в Україні, відповідно до статті 75 Конституції України, є парламент – Верховна Рада України. Відповідно до статті 19 Конституції України [2] органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що встановлені Основним та іншими законами України.

Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодав-

ством. Згідно зі статтею 143 Конституції до повноважень органів місцевого самоврядування належить затвердження відповідних місцевих бюджетів та вирішення інших питань місцевого значення, віднесених законом до компетенції місцевого самоврядування. Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету в установленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Частиною другою статті 1 Закону «Про систему оподаткування»[3], який діяв до прийняття Податкового кодексу України, було передбачено, що міські ради можуть встановлювати додаткові пільги щодо оподаткування у межах сум, які надходять до